

Gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners voor de beroepscarrière van gehuwde vrouwen in de landen van de Europese Unie

Dit artikel handelt over de gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners voor de beroepscarrière van gehuwde vrouwen. Bij onderzoek in de Verenigde Staten is gevonden dat statusverschillen binnen het huwelijk negatieve gevolgen kunnen hebben voor de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen. Daarnaast zijn er aanwijzingen gevonden dat ook het bereikte beroepsniveau negatief beïnvloed wordt. In dit artikel wordt nagegaan of en in welke mate dergelijke effecten ook in de landen van de Europese Unie (EU) optreden.

Inleiding

In alle westerse landen is in de afgelopen decennia de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen toegenomen. Het traditionele gezinspatroon, waarbij de man de rol van kostwinner vervult en de vrouw de verantwoording draagt voor het huishouden en de kinderen, wordt meer en meer vervangen door het tweeverdienershuishouden, waarin de vrouw vaak een substantiële bijdrage levert aan het familie-inkomen (Spitze, 1988; Hanson & Ooms, 1991). Als gevolg van deze ontwikkeling zijn er vraagtekens gesteld bij de klassieke aanname van de stratificatiesociologie dat de sociale status – of het aanzien – van een gezin bepaald wordt door de beroepspositie van de man (Acker, 1973; Safilios-Rothschild, 1975). Onderzoek in de Verenigde Staten laat zien dat gehuwde vrouwen status kunnen verwerven via hun eigen beroep en dat ook de status van hun gezin verhoogd kan worden door hun beroepsactiviteiten (Rossi et al., 1974; Hiller & Philliber, 1986a; Spitze, 1988).

Deze toegenomen onafhankelijkheid van de sociale positie van gehuwde vrouwen van de positie van hun echtgenoot vergroot de mogelijkheden om te onderzoeken in hoeverre de levens-

kansen van gehuwde personen beïnvloed worden door kenmerken van hun partner. Huwelijkspartners kunnen elkaars beroepsloopbaan positief beïnvloeden doordat zij hun economische, sociale en culturele hulpbronnen met elkaar delen (De Graaf & Ultee, 1991; Bernasco, 1994). Zij kunnen elkaar echter ook beperken. Er zijn aanwijzingen dat de carrière van mannen met werkende vrouwen minder succesvol is dan die van mannen die een huisvrouw achter zich hebben staan (Ferber & Huber, 1979; Stanley, Hunt & Hunt, 1986) en het feit dat mannen nog steeds vrij algemeen als de voornaamste kostwinner beschouwd worden (Hiller & Philliber, 1986b) zou het beroepssucces van gehuwde vrouwen negatief kunnen beïnvloeden.

Dat werkende gehuwde vrouwen status kunnen ontleen aan hun eigen beroep hoeft verder nog niet te betekenen dat hun maatschappelijk aanzien volledig onafhankelijk is geworden van de positie van hun echtgenoot. Afhankelijk van het beroep waarin de echtgenoot werkzaam is, zouden bepaalde beroepen meer aanvaardbaar kunnen zijn dan andere. Als het beroepsniveau van de vrouw te laag is, dan zou dat het aanzien van de familie negatief kunnen beïnvloeden (Oppenheimer, 1977). Als het daarentegen te

* Jeroen Smits was werkzaam als AIO bij de vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Wout Ultee is aan deze vakgroep verbonden als hoogleraar algemene en theoretische sociologie. Jan Lammers is werkzaam als universitair hoofddocent bij de vakgroep Methoden van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

hoog is, dan zou de echtgenoot zich bedreigd kunnen voelen in zijn identiteit als hoofdkostwinnner van de familie (Stanley, Hunt & Hunt, 1986).

Onderzoek verricht in de Verenigde Staten laat zien dat verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners problemen in het huwelijk kunnen veroorzaken en tot compenserende reacties kunnen leiden. Zo vond Oppenheimer (1977, 1982) dat de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen afneemt als hun beroepsniveau lager is dan dat van hun echtgenoot en vonden Homung en McCullough (1981) dat status-inconsistentie tussen de beroepen van huwelijkspartners tot ontevredenheid met het huwelijk kan leiden. Verder zijn er aanwijzingen gevonden dat als het beroepsniveau van de vrouw hoger is dan dat van de man, de kans op scheiding toeneemt en de vrouw eerder geneigd is om haar beroep te veranderen in een beroep dat beter past bij dat van haar man (Philliber en Hiller, 1983). Ook is gevonden dat gehuwde vrouwen geneigd zijn om qua beroepsniveau niet boven het niveau van hun echtgenoot uit te gaan (Philliber & Vannoy-Hiller, 1990) en dat vrouwen met een hoger opleidingsniveau dan hun man hun opleidingsniveau vaak niet volledig benutten (Statham, Vaughan & Houseknecht, 1987).

Alhoewel er ook enige studies zijn, waarin geen effecten werden aangetoond (bijvoorbeeld Richardson, 1979), suggereren de bovengenoemde resultaten dat in de Verenigde Staten verschillen in beroepsniveau tussen echtgenoten huwelijksproblemen kunnen veroorzaken en dat er sprake kan zijn van compenserende reacties om die problemen te verminderen. In dit artikel wordt aandacht besteed aan twee van dergelijke compenserende reacties. Gehuwde vrouwen kunnen stoppen met werken of zij kunnen kiezen voor een lager beroep dan zij eigenlijk zouden kunnen bereiken (Philliber & Hiller, 1983). Beide reacties zijn al eerder onderzocht, maar voornamelijk met gegevens over de Verenigde Staten. Over de situatie in andere landen of over verschillen tussen landen is nog weinig bekend.

Het onderzoek richt zich op de effecten van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners in de twaalf Europese landen die in het begin van de jaren negentig deel uitmaakten van de Europese Unie. Onderzocht wordt of er in deze landen sprake is van dergelijke effecten

en, zo ja, in welke richting ze werken. Verder wordt nagegaan in hoeverre de sterkte van deze effecten verschilt tussen de landen en worden enige hypothesen getoetst ter verklaring van deze landenverschillen.

Theoretische achtergrond en hypothesen

Richting van de effecten

In het verleden zijn er vanuit verschillende theoretische perspectieven voorspellingen gedaan over de richting van de effecten van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners. Een traditioneel standpunt werd ingenomen door functionalisten als Parsons (1949) en Scott (1973). Zij gingen ervan uit dat er tussen huwelijkspartners status-competitie zou ontstaan als de vrouw op een vergelijkbaar of hoger beroepsniveau dan de man werkzaam was. Dit zou tot huwelijksproblemen leiden omdat de man zich bedreigd zou voelen in zijn identiteit als hoofdkostwinner en als degene die het sociaal aanzien van de familie bepaalt. Volgens Parsons zouden vrouwen er daarom voor kiezen om niet of op een beroepsniveau onder dat van hun echtgenoot te werken. Dit functionalistische standpunt wordt wel de *statuscompetitie hypothese* genoemd.

Een alternatief theoretisch standpunt wordt vertolkt door Oppenheimer (1977, 1982). Zij gaat ervan uit dat gezinnen binnen de stratificatiestructuur van samenlevingen als een eenheid functioneren, die gericht is op het verwerven en behouden van status. Volgens Oppenheimer is daarbij het beroepsniveau van de vrouw belangrijk, omdat het aanzien van het gezin beïnvloed wordt door de sociale positie van alle gezinsleden. Als de vrouw in een beroep werkzaam is waarvan het niveau lager is dan dat van haar echtgenoot, dan kan dat een negatief effect hebben op het aanzien van het gezin en daarmee op alle gezinsleden. Werkt zij daarentegen in een hoger beroep dan haar echtgenoot, dan zou dat het aanzien van het gezin juist verhogen. Vanwege de gevolgen van het beroepsniveau van gehuwde vrouwen voor het aanzien van hun gezin verwacht Oppenheimer dat vrouwen zullen proberen om een zo hoog mogelijk beroep te bereiken. Verder verwacht zij dat vrouwen de arbeidsmarkt zullen verlaten als hun beroepsniveau lager is dan dat van hun man. Het statusverschil wordt dan aan het oog van de wereld

onttrokken en de – hogere – beroepsstatus van de man wordt dan bepalend voor het aanzien van het gezin. Het standpunt van Oppenheimer wordt in het vervolg van dit artikel de *status-maximalisatie hypothese* genoemd.

Ten slotte kan aan het werk van verschillende auteurs de voorspelling worden ontleend, dat huwelijkspartners een voorkeur hebben voor beroepen van vergelijkbaar niveau en dat zij daarom verschillen in beroepsniveau zullen trachten te vermijden. Volgens Simpson en England (1981) is het gunstig voor het huwelijk als de beroepsrollen van de huwelijkspartners op elkaar lijken, onder meer omdat zij dan elkaars problemen beter kunnen begrijpen en omdat zij dan de verantwoordelijkheid voor het levensonderhoud van het gezin delen. Hout (1982) voorspelt op basis van de stratificatietheorie dat de beroepsniveaus van huwelijkspartners op elkaar zullen lijken. De statusbarrières die de mogelijkheden beperken voor kinderen om een hoger beroep dan hun ouders te bereiken, beperken volgens hem ook de mogelijkheden voor huwelijkspartners om op verschillende beroepsniveaus te werken. Ten slotte voorspellen Hornung en McCullough (1981), op basis van een door hen uitgebreide versie van de status-consistentie theorie, dat verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners tot ontevredenheid met het huwelijk en stress zullen leiden. De voorspelling dat huwelijkspartners een voorkeur hebben voor beroepen op hetzelfde of ongeveer hetzelfde niveau noemen wij de *status-gelijkheids hypothese*.

In de volgende paragrafen zullen wij op basis van deze hypothesen toetsbare voorspellingen ontwikkelen over de effecten van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners op de arbeidsparticipatie en het beroepsniveau van gehuwde vrouwen.

De arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen

Met betrekking tot de reacties van huwelijkspartners op verschillen in beroepsniveau merkt Oppenheimer op dat 'a socially acceptable solution to this problem for the wife, but not the husband, is to quit work' (1977, p. 392). De aanhangers van de andere theoretische richtingen uit de vorige paragraaf zullen het hier waarschijnlijk wel mee eens zijn. Verschillen van mening kunnen echter verwacht worden bij de vraag welke niveauverschillen tot een dergelijke reactie leiden. De status-competitie hypothese

voorspelt dat vrouwen de arbeidsmarkt zullen verlaten als hun – potentieel – beroep hetzelfde of een hoger niveau heeft dan het beroep van hun echtgenoot. De status-maximalisatie hypothese voorspelt juist het omgekeerde, namelijk dat vrouwen, waarvan het beroepsniveau lager is dan dat van hun echtgenoot de arbeidsmarkt zullen verlaten. De status-gelijkheids hypothese, ten slotte, voorspelt dat zowel vrouwen met een lager beroepsniveau als vrouwen met een hoger beroepsniveau dan hun echtgenoot de arbeidsmarkt zullen verlaten.

Empirisch onderzoek waarbij deze hypothesen getoetst worden is voor de Verenigde Staten verricht door Oppenheimer (1977, 1982). Zij presenteert een tabel met gegevens van de Amerikaanse volkstelling uit 1970 over het beroep van de man, het - potentieel - beroep van de vrouw en het al dan niet werken van de vrouw. Met deze tabel laat zij zien dat de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen hoger is naarmate zij een hoger beroep kunnen verwerven, ook als dit beroep hetzelfde of een hoger niveau heeft dan het beroep van de echtgenoot (Oppenheimer, 1977, p. 402). In een later onderzoek toont zij bovendien aan dat de kans dat gehuwde vrouwen betaalde arbeid verrichten afneemt als hun opleidingsniveau laag is in vergelijking met het beroepsniveau van hun echtgenoot (Oppenheimer, 1982, p. 279-286). Deze resultaten geven aan dat voor de Verenigde Staten de status-competitie hypothese verworpen moet worden. Met betrekking tot de andere hypothesen zijn de resultaten het meest in overeenstemming met Oppenheimers eigen standpunt.

In onze analyse van de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen repliceren wij het onderzoek van Oppenheimer uit 1977 op Europese gegevens. In vergelijking met Oppenheimer maken wij echter gebruik van meer geavanceerde onderzoeksmethoden, waardoor voor een aantal factoren die de arbeidsparticipatie van vrouwen beïnvloeden gecontroleerd kan worden.

Het beroepsniveau van gehuwde vrouwen

Volgens de status-competitie hypothese en de status-gelijkheids hypothese kunnen er problemen binnen het huwelijk en compenserende reacties verwacht worden als het beroepsniveau van de vrouw hoger is dan dat van haar man. Volgens de status-competitie hypothese zal dat zelfs al het geval zijn als beide partners op hetzelfde beroepsniveau werkzaam zijn. In deze ge-

vallen is stoppen met werken niet de enige reactie die vrouwen tot hun beschikking hebben. Een alternatieve en minder kostbare mogelijkheid is neerwaartse mobiliteit naar een beroep dat qua niveau gelijk is aan of lager dan het beroepsniveau van de echtgenoot. Omdat in dat geval het beroepsniveau van de man de bovengrens vormt voor het beroepsniveau van de vrouw, spreken Philliber en Vannoy-Hiller (1990) hierbij van een *plafond-effect* van het beroep van de man op het beroep van de vrouw.

Om na te gaan of dit plafond-effect inderdaad bestaat, is door Philliber en Vannoy-Hiller een regressie-analyse uitgevoerd, waarbij het beroepsniveau van gehuwde vrouwen verklaard wordt op basis van hun opleidingsniveau, het beroepsniveau van hun echtgenoot, de interactie tussen deze variabelen en nog enige achtergrondkenmerken. Het beroepsniveau van gehuwde vrouwen bleek hoger te zijn naarmate ze hoger opgeleid zijn en naarmate de man in een hoger beroep werkzaam is. Verder bleek ook het interactie-effect significant positief te zijn, hetgeen erop duidt, dat het effect van het opleidingsniveau van de vrouw op haar beroepsniveau sterker is, naarmate het beroepsniveau van de man hoger is.

Volgens Philliber en Vannoy-Hiller tonen deze resultaten aan dat het beroepsniveau van de man een bovengrens stelt aan het beroepsniveau van de vrouw. Hun resultaten laten echter ook een andere interpretatie toe. Positieve effecten van het beroepsniveau van gehuwde mannen op het beroepsniveau van hun vrouw en op het verband tussen haar opleidingsniveau en haar beroepsniveau, kunnen ook veroorzaakt worden doordat mannen in hogere posities meer mogelijkheden hebben om de carrière van hun vrouw te bevorderen. Er zijn aanwijzingen dat de economische, sociale en culturele hulpbronnen van gehuwde personen mede gebruikt kunnen worden door hun partner (De Graaf & Ultee, 1991; Bernasco, 1994). Hierdoor zou het beroepsniveau van vrouwen, waarvan de echtgenoot in een hoog beroep werkzaam is hoger kunnen zijn dan het beroepsniveau van vergelijkbare vrouwen waarvan de echtgenoot op een lager niveau werkzaam is.

In dit artikel onderzoeken wij in hoeverre het door Philliber en Vannoy-Hiller geconstateerde positieve effect van het beroepsniveau van de man op het beroepsniveau van de vrouw het gevolg is van een plafondeffect en in hoeverre dit

effect het gevolg is van een hulpbroneffect. De vraag waar het hierbij eigenlijk om gaat, is of vrouwen die gehuwd zijn met een man met een bepaald beroepsniveau, een hoger of lager beroepsniveau bereiken dan zij bereikt zouden hebben als zij niet met die man waren gehuwd. Om deze vraag te beantwoorden zullen wij het beroepsniveau van gehuwde vrouwen vergelijken met het beroepsniveau van ongehuwde vrouwen die verder voor wat betreft de in onze data beschikbare achtergrondkenmerken vergelijkbaar zijn. Omdat verwacht kan worden dat het plafondeffect het sterkst is voor de vrouwen waarvan de man op een laag beroepsniveau werkt, voorspelt de *plafondhypothese* dat het beroepsniveau van deze vrouwen lager zal zijn dan het niveau van vergelijkbare ongehuwde vrouwen (voor wie immers geen plafond aanwezig is). Omdat verder verwacht kan worden dat het hulpbroneffect het sterkst is voor de vrouwen waarvan de man in een hoog beroep werkzaam is, voorspelt de *hulpbronyhypothese* dat het beroepsniveau van deze vrouwen hoger zal zijn dan dat van vergelijkbare ongehuwde vrouwen (die immers niet over zo'n hulpbron beschikken).

Verschillen tussen landen

Om verschillen in de sterkte van de effecten tussen de landen te verklaren maken wij gebruik van hypothesen die binnen de stratificatiesociologie ontwikkeld zijn om verschillen in *openheid* tussen landen te verklaren. De term openheid heeft betrekking op de doorlaatbaarheid van de grenzen van sociale groepen in een samenleving. Als er in een samenleving tussen de leden van verschillende sociale groepen veel contacten bestaan en veel uitwisseling plaatsvindt, dan wordt de sociale structuur van die samenleving open genoemd. Zijn er weinig contacten en vindt er weinig uitwisseling plaats dan wordt de sociale structuur gesloten genoemd.

Al geruime tijd gaan stratificatiesociologen ervan uit dat de openheid van een samenleving zowel af te lezen is aan de mate van intergenerationale mobiliteit als aan de mate waarin er tussen verschillende groepen gehuwd wordt (bijv. Lipset & Bendix, 1959). Meer recent heeft Hout (1982) geopperd dat die openheid ook weerspiegeld wordt in de mate waarin huwelijkspartners werkzaam zijn in verschillende beroepsgroepen. In open samenlevingen zouden de

grenzen tussen beroepsgroepen doorlatender zijn dan in gesloten samenlevingen. Als dat zo is, dan kan verwacht worden dat in open samenlevingen verschillen in beroepsniveau minder vaak tot problemen tussen huwelijkspartners leiden en dat de reacties op dergelijke verschillen ook minder sterk zijn, dan in gesloten samenlevingen.

Om verschillen in openheid tussen landen te verklaren, gebruiken stratificatiesociologen hypothesen over verschillen in economisch ontwikkelingsniveau, in de mate van sociale ongelijkheid en in politieke factoren. De moderniseringstheorie (Kerr, Dunlop, Harbison & Myers, 1960; Treiman, 1970) voorspelt dat samenlevingen opener worden doordat processen die samengaan met de industrialisering (zoals verstedelijking, toenemende geografische mobiliteit en toenemende massacommunicatie) de barrières tussen sociale groepen verlagen. Van sociale ongelijkheid wordt verwacht dat het tot geslotenheid leidt, doordat in samenlevingen met veel ongelijkheid de personen in de bevoorrechte posities deze posities sterker zouden afsluiten tegen buitenstaanders, dan in samenlevingen met meer gelijkheid. Volgens Kelley, Robinson en Klein (1981) zijn in samenlevingen met veel ongelijkheid de voordelen die de personen in de hogere posities genieten hoger dan in samenlevingen met minder ongelijkheid. Volgens Tyree, Semyonov en Hodge (1979) is bovendien ook het risico dat deze personen lopen als zij hun positie verliezen hoger. Immers, hoe groter in een samenleving het verschil tussen hoog en laag is, des te dieper kan men vallen. Wat betreft de politieke factoren, is de verwachting dat sociaaldemocratische en staatssocialistische regeringen de sociale openheid bevorderen vanwege hun streven om sociale ongelijkheden op te heffen (Parkin, 1971; Heath, 1981). Recentelijk is ook een culturele factor – namelijk dominante godsdienst – gebruikt om verschillen in openheid tussen landen te verklaren (Smits, Ultee & Lammers, 1996). Omdat gebleken is dat katholieken conservatiever zijn in familie-aangelegenheden dan protestanten (Greeley, 1989) verwachtten Smits et al. dat katholieke landen minder open zouden zijn met betrekking tot de partnerkeuze. Deze verwachting werd bevestigd door hun bevinding dat in katholieke landen het verband tussen de opleidingsniveaus van huwelijkspartners sterker is dan in protestantse landen.

In dit artikel onderzoeken wij of de verschillen tussen de EU-landen gerelateerd zijn aan verschillen in mate van modernisering, in sociale ongelijkheid, in politieke kenmerken en in dominante godsdienst.

Data en methoden

Data

De data die bij dit onderzoek gebruikt worden zijn afkomstig van de Eurobarometers (EB). Dit zijn enquêtes die sinds 1974 twee keer per jaar in alle landen van de Europese Unie gehouden worden (Europese Commissie, 1988-1991; Reif & Ingelhart, 1991). Voor iedere EB worden er representatieve nationale steekproeven getrokken van ongeveer 1000 respondenten (in Luxemburg en Noord-Ierland ongeveer 300 respondenten). Voor ons onderzoek hebben wij de gegevens van EB30 (herfst 1988) t/m EB35 (voorjaar 1991) samengevoegd. Data voor Oost-Duitsland waren alleen beschikbaar in EB34 en EB35. Omdat er voor Oost-Duitsland en Noord-Ierland afzonderlijke steekproeven beschikbaar waren beschouwen wij deze gebieden als afzonderlijke landen.

Voor de analyse van de arbeidsparticipatie hebben wij gehuwde vrouwen¹ geselecteerd, in de leeftijdsgroep tussen 20 en 60 jaar, die ofwel betaalde arbeid verrichten, ofwel werk zoeken, ofwel in het huishouden werkzaam zijn en die gehuwd zijn met een man die betaalde arbeid verricht. Voor de analyse van het beroepsniveau zijn aan deze selectie alleenstaande vrouwen die nooit eerder gehuwd waren toegevoegd. De analyse van het beroepsniveau heeft alleen betrekking op vrouwen met een baan. Bij beide analyses zijn de vrouwen uitgesloten die opgaven dat ze boer of kleine zelfstandige waren of dat hun echtgenoot boer of kleine zelfstandige was. Bij dergelijke vrouwen is de arbeidsmarktpositie niet duidelijk gedefinieerd. Vrouwen van een boer kunnen zichzelf zowel boerin als huisvrouw noemen. Dat geldt ook voor vrouwen van kleine zelfstandigen. Verder bestaan er verschillen tussen de EU-landen in de manier waarop de positie van meewerkende gezinsleden gedefinieerd wordt.

Methoden

Om te bepalen of verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners van invloed zijn op de arbeidsparticipatie van de vrouw (APV), worden

kenmerken van werkende vrouwen (en van hun gezin) vergeleken met kenmerken van niet-werkende vrouwen (en hun gezin). Dit gebeurt door middel van logistische regressie-analyse met de arbeidsparticipatie van de vrouw als afhankelijke variabele. Deze variabele heeft de code '1' voor vrouwen die tot de beroepsbevolking behoren (werk hebben of werk zoeken) en '0' voor vrouwen die niet tot de beroepsbevolking behoren².

Bij de analyse van het effect van het beroep van de man op het beroepsniveau van de vrouw (BNV) is het beroepsniveau van de vrouw de afhankelijke variabele. Om een beroepsvariabele te verkrijgen die van laag naar hoog geordend is, hebben wij de originele beroepsindeling van de Eurobarometers gehercodeerd naar vijf categorieën: (1) ongeschoolde arbeiders, (2) geschoolde arbeiders, (3) lagere employés, (4) middelbare leidinggevenden, (5) hogere leidinggevenden en vrije beroepen. Omdat de afstanden qua beroepsniveau tussen deze categorieën niet precies bekend zijn beschouwen wij deze beroepsvariabele als een ordinale schaal. Om de effecten van de onafhankelijke variabelen op het BNV te bepalen maken wij gebruik van een speciale versie van het cumulatieve logitmodel (Agresti, 1990). Dit model, dat het *proportionale odds model* genoemd wordt, is gebaseerd op de aanname dat een regressiemodel geldig zou zijn als de afhankelijke variabele verijnder gemeten zou zijn (p. 323). Met dit model wordt het effect van de onafhankelijke variabelen op de logits (log-odds) van het werken boven een bepaald beroepsniveau, in plaats van op of onder dat niveau, geschat als een functie van een intercept en een aantal verklarende variabelen. Voor iedere logit heeft het intercept een andere waarde, maar de coëfficiënten van de verklarende variabelen zijn voor alle logits gelijk. Deze laatste eigenschap maakt dat de resultaten van deze analyse eenvoudig te interpreteren zijn.

De onafhankelijke variabelen

Om het effect te bepalen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners op de APV moeten wij het *potentieel beroepsniveau* van de vrouw bepalen. Dat is het beroep, waarin zij het meest waarschijnlijk zou werken als zij ervoor zou kiezen om betaalde arbeid te verrichten. Verschillende onderzoekers (bijv. Hiller & Philiber, 1980; Oppenheimer, 1982) gebruiken een maat voor het potentieel beroepsniveau van de

vrouw die gebaseerd is op haar opleidingsniveau. Een probleem hierbij is echter dat bij gehuwde vrouwen het verband tussen opleidingsniveau en beroepsniveau verstoord kan zijn doordat veel vrouwen hun carrière aangepast hebben aan de behoeften van hun gezin, bijvoorbeeld door die carrière voor langere tijd te onderbreken. Daarom hebben wij gekozen voor een methode die eerder door Bowen en Finnegan (1969) en door Oppenheimer (1977) gebruikt is. Hierbij wordt het potentieel beroepsniveau van de vrouw vastgesteld op basis van het beroep waarin zij daadwerkelijk gewerkt heeft, namelijk het *huidige* beroep voor werkende vrouwen en het *laatste* beroep voor vrouwen die in het verleden gewerkt hebben. Ten gevolge van deze keuze kunnen de vrouwen die nooit betaalde arbeid verricht hebben (dat is ongeveer 21%) bij deze analyse niet worden meegenomen. Omdat het hierbij waarschijnlijk om een selectieve groep gaat, kunnen de resultaten van de analyse van de APV alleen gegeneraliseerd worden naar de groep van vrouwen die ooit betaalde arbeid hebben verricht. Voor het meten van het potentieel beroepsniveau van de vrouw en voor het beroepsniveau van de man gebruiken wij de hiervoor beschreven indeling in vijf beroeps categorieën.

Controlevariabelen

Bij beide analyses wordt gecontroleerd voor verschillende variabelen waarvan verwacht kan worden dat zij de APV en het BNV beïnvloeden. Deze variabelen zijn het opleidingsniveau van de vrouw, haar leeftijd, de aanwezigheid van kinderen in het huishouden, frequentie van kerkbezoek van de vrouw, grootte van de woonplaats en het regionale werkloosheidspercentage voor vrouwen. Van het opleidingsniveau van de vrouw is bekend dat het een positief effect heeft op de APV (Oppenheimer, 1982; Hooghiemstra & Niphuis-Nell, 1993) en wordt ook een positief effect op het BNV verwacht. Verder zijn ook effecten van de leeftijd van de vrouw en van de aanwezigheid van kinderen gevonden (Moen, 1991; Henkens, Siegers & Van den Bosch, 1992). Veel vrouwen stoppen met werken als het eerste kind geboren wordt. Van vrouwen zonder kinderen wordt verwacht dat ze meer in hun carrière investeren en dus ook meer bereiken dan vrouwen met kinderen. Verder kan verwacht worden dat de last van het hebben van kinderen zwaarder zal wegen voor alleenstaande

vrouwen dan voor gehuwde vrouwen, die immers een deel van deze last met hun man kunnen delen. Bij de analyse van het BNV zal daarom een extra term toegevoegd worden voor de interactie tussen burgerlijke staat en het wel of niet aanwezig zijn van kinderen in het huishouden. Voor leeftijd wordt bij beide analyses een kwadratische term aan het model toegevoegd, omdat verwacht kan worden dat het verband niet lineair is (Moen, 1991). Kerkbezoek en de grootte van de woonplaats kunnen van belang zijn vanwege hun relatie met traditionaliteit, een factor die de arbeidsmarktbeslissingen van gehuwde vrouwen kan beïnvloeden (Philliber & Vannoy-Hiller, 1990). De regionale werkloosheidspercentages voor vrouwen weerspiegelen de (on)mogelijkheden van de lokale arbeidsmarkt voor vrouwen (Bowen & Finegan, 1969).

Het opleidingsniveau wordt bij de Eurobarometers gemeten met de leeftijd, waarop de respondenten hun opleiding beëindigd hebben. Dat gebeurt om opleidingsvariabelen te verkrijgen die vergelijkbaar zijn tussen de landen. De verschillen tussen de onderwijssystemen in de EU-landen zijn dermate groot, dat anders complexe hercoderingen nodig zouden zijn om vergelijkbaarheid te bewerkstelligen. De indeling loopt van '14 jaar of jonger' tot '22 jaar of ouder'. Leef-tijd wordt gemeten in jaren. Kerkbezoek wordt gemeten met twee categorieën: (1) zelden/nooit, (2) regelmatig/veel. Het aantal kinderen jonger dan 16 jaar wordt gemeten met drie categorieën: (1) geen kinderen, (2) een kind, (3) twee of meer kinderen. De grootte van de woonplaats wordt gemeten met drie categorieën: (1) landelijk/dorp, (2) kleine stad, (3) grote stad. De regionale werkloosheidspercentages voor vrouwen in 1989 zijn afkomstig van Eurostat (1990). Voor Oost-Duitsland is dit percentage afkomstig van ILO (1992) en heeft het betrekking op 1990. Voor Ierland, Noord-Ierland, Luxemburg en Oost-Duitsland zijn alleen nationale percentages beschikbaar.

Landenkenmerken

Om de mate van modernisering van de landen vast te stellen gebruiken wij zowel het percentage van de beroepsbevolking dat werkzaam is in de landbouw als het GDP per capita. Omdat niet voor alle landen gegevens over inkomensongelijkheid beschikbaar zijn, meten wij sociale ongelijkheid met twee andere indicatoren: beroepsongelijkheid en opleidingsongelijk-

heid. Deze indicatoren zijn bepaald met gegevens uit de Eurobarometers. Hierbij is een versie van ons databestand gebruikt die representatief is voor de complete bevolking van de EU-landen ouder dan 15 jaar. Beroepsongelijkheid wordt gemeten door het aantal personen dat werkzaam is als arbeider of boer te delen door het aantal personen dat werkzaam is als leidinggevende of in een vrije beroep. Opleidingsongelijkheid wordt gemeten door het aantal personen dat de opleiding beëindigde op de leeftijd van 15 jaar of jonger te delen door het aantal personen dat de opleiding beëindigde op de leeftijd van 19 jaar of ouder³.

Als indicator voor het effect van sociaaldemocratie of staatsocialisme in de periode voor 1988, gebruiken wij het aantal jaren dat sociaaldemocratische partijen deel uitmaakten van de regering of het aantal jaren staatsocialisme, sinds 1970. De dominante godsdienst wordt gemeten met een dummy die aangeeft of een land al dan niet rooms-katholiek is. Landen waar in het midden van de jaren zeventig meer dan 75% van de bevolking rooms-katholiek was krijgen de code '1' op deze variabele en de andere landen de code '0'. Tabel 1 toont de waarden van de verklarende variabelen en de bronnen waaruit ze afkomstig zijn.

Resultaten

De arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen

Vragen over effecten van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners zijn vragen over interactie-effecten. Wij willen weten of bepaalde combinaties van beroepen van huwelijkspartners tot een hogere APV leiden – en andere combinaties tot een lagere APV – dan verwacht kan worden op basis van de directe effecten van de beroepsvariabelen.

Onze analyse begint met een model dat alleen de directe effecten van de verklarende variabelen bevat. Aan dat model worden vervolgens stapsgewijs interactieparameters toegevoegd, die het patroon van de interactie tussen de beroepsvariabelen modelleren volgens onze hypothesen. Dit gaat door tot een model bereikt is dat niet meer significant verbeterd kan worden door toevoeging van verdere interactieparameters. Om na te gaan of twee modellen significant verschillen gebruiken we de likelihood-ratio test (Agresti, 1990, p. 48).

Tabel 1 Landenkenmerken voor de verklaring van verschillen tussen de EU-landen

	AGR	GDPC	BERONG	OPLONG	SOCDEM	GODSD
Frankrijk	5.1 ^b	17063	1.42	1.44	5	1
Groot-Brittannië	2.0 ^a	13978	1.56	3.05	5	0
West-Duitsland	3.3 ^a	19880	0.85	2.58	12	0
Italië	7.5 ^b	16099	1.94	3.76	12	1
Nederland	4.2 ^b	15611	0.69	0.80	5	0
Denemarken	5.5 ^b	20444	1.73	0.33	11	0
België	2.4 ^a	15959	1.58	0.90	8	1
Ierland	12.8 ^a	10563	3.10	3.23	10	1
Griekenland	22.3 ^a	5626	2.51	2.88	6	0
Spanje	9.5 ^c	10925	2.56	3.92	5	1
Portugal	11.2 ^c	5927	4.28	7.24	6	1
Luxemburg	3.2 ^b	19510	0.98	1.43	8	1
N-Ierland	4.5 ^b	10748	2.62	4.05	5	0
Oost-Duitsland	6.1 ^b	5705	1.35	1.17	17	0

AGR = Percentage van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw.

Jaar: ^a 1990; ^b 1991; ^c 1992. Bron: ILO (1993); voor Noord-Ierland: Eurostat (1993a).

GDPC = GDP per capita in ECU. Jaar: 1991. Op basis van prijzen en wisselkoersen voor 1993. Bron: Eurostat (1993b); voor Noord-Ierland: Eurostat (1994).

BERONG = Beroepsongelijkheid. Jaren: 1988-1991. Bron: Eurobarometers 30-35.

OPLONG = Opleidingsongelijkheid. Jaren: 1988-1991. Bron: Eurobarometers 30-35.

SOCDEM = Aantal jaren regeringsdeelname van sociaal-democratische partijen of aantal jaren staats-socialisme in de periode 1970-1987. Bron: Lane, McKay, and Newton (1991).

GODSD = Bevolking is wel/niet overwegend rooms-katholiek. Bron: Barrett (1982).

In appendix 1 zijn de resultaten van de selectieprocedure te vinden. Model 1 bevat alle verklarende variabelen, maar geen interactie-effecten. In model 2 wordt een parameter toegevoegd voor het verschil in arbeidsparticipatie tussen paren, waarbij de partners dezelfde beroepsgroep hebben en paren waarbij de partners verschillende beroepsgroepen hebben. Aangezien G^2 significant daalt, concluderen wij dat de APV verschilt tussen partners met dezelfde en partners met verschillende beroepsgroepen. Zoals de parameters van het geselecteerde model later zullen laten zien, is de APV het hoogst bij partners met dezelfde beroepsgroep. Dit is in overeenstemming met de voorspelling van de status-gelijkheidshypothese. In model 3 wordt een parameter toegevoegd om te testen of er verschillen bestaan tussen paren waarin het beroepsniveau van de vrouw hoger en paren waarin het beroepsniveau van de vrouw lager dan het beroepsniveau van de man is. Het toevoegen van deze parameter levert geen enkele verbetering van de modelfit op. Dit geeft aan dat zowel

de status-competitie hypothese als de status-maximalisatie hypothese – die beide een dergelijk verschil voorspellen – verworpen moeten worden.

In haar meest strikte versie voorspelt de status-gelijkheidshypothese alleen een verschil in APV tussen partners met dezelfde en partners met verschillende beroepsgroepen. Er zijn echter twee uitbreidingen van deze hypothese mogelijk. Op de eerste plaats is het mogelijk dat de sterkte van de tendens tot statusgelijkheid verschilt tussen beroepsgroepen. Statusoverwegingen kunnen bij personen die werkzaam zijn in bepaalde beroepsgroepen belangrijker zijn dan bij personen die werkzaam zijn in andere beroepsgroepen. Alhoewel wij geen hypothesen hebben over welke beroepsgroepen in dit opzicht het meest gesloten zijn, wordt deze mogelijkheid in model 4 getoetst. Dit model bevat net als model 2 een parameter voor het verschil in APV tussen partners met dezelfde en partners met verschillende beroepsgroepen. Daarnaast bevat dit model voor iedere beroepsgroep een

parameter die een nadere specificering geeft van de APV voor het geval dat beide partners in die beroepsgroep werken. Deze parameter geeft aan in hoeverre de APV voor huwelijkspartners die beide in de betreffende beroepsgroep werkzaam zijn, verschilt van de APV bij huwelijkspartners die beide in een andere beroepsgroep werken. Aangezien model 4 significant beter past dan model 2, kunnen we concluderen dat er – voor partners met dezelfde beroepsgroep – verschillen in APV bestaan die afhangen van welke beroepsgroep deze partners hebben.

In de tweede plaats is het mogelijk dat grotere verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners tot sterkere reacties van de vrouw aanleiding geven dan kleinere verschillen. Als dat zo is dan kunnen wij een graduele afname van APV verwachten bij toename van de afstand tussen de beroepsniveaus van de partners. Deze mogelijkheid wordt door middel van de modellen 5, 6 en 7 onderzocht. Model 5 is gebaseerd op de veronderstelling dat bij iedere stap toename in afstand tussen de beroepsniveaus van de huwelijkspartners de APV in dezelfde mate afneemt. Dit model past beter dan model 4. De veronderstelling van een graduele afname van de APV, bij toename van het verschil tussen de beroepsniveaus van de huwelijkspartners, is dus meer in overeenstemming met de data, dan de veronderstelling dat er alleen maar een verschil in APV bestaat tussen partners met dezelfde en partners met verschillende beroepsniveaus. In model 5 wordt mate van afname van de APV bij iedere stap toename in afstand tussen de beroepsniveaus van de partners aangegeven met één parameter, die wij *stapparameter* zullen noemen.

De modellen 6 en 7 toetsen of, bij toename van de afstand tussen de beroepsniveaus, de APV op nonlineaire in plaats van op lineaire wijze afneemt. In model 6 wordt behalve de lineaire stapparameter ook een kwadratische stapparameter opgenomen. In model 7 wordt de stapparameter vervangen door vier afzonderlijke parameters, één voor ieder mogelijk aantal stappen. De fit van deze modellen is echter niet significant beter dan de fit van model 5. Wij concluderen daarom dat de aanname van model 5, van een lineaire afname, het meest in overeenstemming is met onze data.

De verdere modellen in appendix 1 hebben betrekking op verschillen tussen de EU-landen. Model 8 toetst of de sterkte van de stappara-

ter verschilt tussen deze landen. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. Model 8 past significant beter bij de data dan model 5. De modellen 9 t/m 15 toetsen of de verschillen in sterkte van de stapparameter tussen de landen samenhangen met verschillen in andere landenkenmerken. In model 9 worden de parameters voor de verschillen in de sterkte van de stapparameter tussen de landen vervangen door het percentage van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw, in model 10 door het GDP per capita, in model 11 door de mate van beroepsongelijkheid, in model 12 door de opleidingsongelijkheid, in model 13 door de invloed van sociaaldemocratische partijen of van staatssocialisme op het landsbestuur en in model 14 door de dominante godsdienst. Appendix 1 laat zien dat zowel sociaaldemocratie/staatsocialisme als dominante religie een significant deel van de verschillen tussen de landen verklaren. In model 15 worden deze beide factoren in een model samengenomen. Dit blijkt niet tot een significante verbetering te leiden in vergelijking met model 14. Van al de landenverschillen leidt dus alleen de toevoeging van dominante religie tot een betere verklaring.

Parameterschattingen

In Tabel 2 worden parameters gepresenteerd voor de modellen 5, 8 en 15. Voor de categorische variabelen zijn de parameters zodanig gedefinieerd dat zij aangeven in hoeverre de APV in een bepaalde categorie van een variabele afwijkt van de gemiddelde waarde van de APV over alle categorieën van die variabele.

De parameters van model 5 laten zien dat opleidingsniveau een significant positief effect heeft op de APV en kerkbezoek en aantal kinderen een significant negatief effect. Met toenemende leeftijd neemt de APV eerst toe en vervolgens weer af. De grootte van de woonplaats en de regionale werkloosheidspercentages voor vrouwen hebben geen significant effect. Tussen de landen bestaan grote verschillen in APV. In Oost-Duitsland en Denemarken is de APV het hoogst en in Ierland en Luxemburg het laagst. Het beroep van de man heeft in model 5 geen significant effect op de APV. Het effect van het beroep van de vrouw is daarentegen tamelijk sterk. Bij vrouwen met leidinggevende en vrije beroepen is de APV hoger dan bij andere vrouwen.

Van de interactieparameters, is de stappara-

Tabel 2 Parameters van de logistische regressiemodellen met de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen als afhankelijke variabele (N=10007)

MODEL 5			MODEL 8		
	B	EXP(B)		B	EXP(B)
HOOFDEFFECTEN			INTERACTIE-EFFECTEN		
Opleiding	0.107**	(1.11)	Stapparameter	-0.291**	(0.75)
Leeftijd	0.058**	(1.06)	Beroepsgelijkheid ^a :		
Leeftijd ²	-0.001**	(1.00)	- Beide leiding/vrij ber.	-0.364*	(0.69)
Kerkbezoek	-0.183**	(0.83)	- Beide mid. leidinggevende	0.643**	(1.90)
Grootte woonplaats	0.011	(1.01)	- Beide lagere employé	0.197	(1.22)
Regionale werkloosheid	0.000	(1.00)	- Beide gesch. arbeider	-0.116	(0.89)
Aantal kinderen ^a :			- Beide ongesch. arbeider	-0.361*	(0.70)
- Geen	0.514**	(1.67)	VERSCHILLEN TUSSEN LANDEN^a		
- Een	-0.017	(0.98)	- stap * Frankrijk	-0.021	(0.98)
- Twee of meer	-0.497**	(0.61)	- stap * Groot-Brittannië	0.248**	(1.28)
Land ^a :			- stap * West-Duitsland	0.007	(1.01)
- Frankrijk	0.332**	(1.39)	- stap * Italië	-0.032	(0.97)
- Groot-Brittannië	0.122	(1.13)	- stap * Nederland	0.131	(1.14)
- West-Duitsland	-0.401**	(0.67)	- stap * Denemarken	0.079	(1.08)
- Italië	-0.266**	(0.77)	- stap * België	-0.117	(0.89)
- Nederland	-1.090**	(0.34)	- stap * Ierland	0.216*	(1.24)
- Denemarken	1.553**	(4.73)	- stap * Griekenland	0.091	(1.10)
- België	0.794**	(2.21)	- stap * Spanje	0.057	(1.06)
- Ierland	-1.454**	(0.23)	- stap * Portugal	-0.453**	(0.64)
- Griekenland	-0.534**	(0.59)	- stap * Luxemburg	-0.050	(0.95)
- Spanje	-1.127**	(0.32)	- stap * N.Ierland	0.414*	(1.51)
- Portugal	1.185**	(3.27)	- stap * Oost-Duitsland	-0.568*	(0.57)
- Luxemburg	-1.280**	(0.28)	MODEL 15		
- Noord-Ierland	-0.135	(0.87)		B	EXP(B)
- Oost-Duitsland	2.301**	(9.98)	VERKLARENDE VARIABELEN		
Beroep man ^a :			Stap * SOCDEM	-0.014	(0.99)
- Leidinggevende/vrij ber.	-0.109	(0.90)	Stap * GODSD	-0.139*	(0.87)
- Middelbare leidinggevende	-0.028	(0.97)			
- Lagere employé	-0.007	(0.99)			
- Geschoolde arbeider	-0.025	(0.98)			
- Ongeschoolde arbeider	0.168	(1.18)			
Beroep vrouw ^a :					
- Leidinggevende/vrij ber.	0.795**	(2.21)			
- Middelbare leidinggevende	0.758**	(2.13)			
- Lagere employé	-0.517**	(0.60)			
- Geschoolde arbeider	-0.602**	(0.55)			
- Ongeschoolde arbeider	-0.434**	(0.65)			
INTERACTIE-EFFECTEN:					
Stapparameter	-0.227**	(0.80)			
Beroepsgelijkheid ^a :					
- Beide leiding/vrij ber.	-0.502**	(0.61)			
- Beide mid.leidinggevende	0.737**	(2.09)			
- Beide lagere employé	0.217	(1.24)			
- Beide gesch. arbeider	-0.047	(0.95)			
- Beide ongesch. arbeider	-0.404**	(0.67)			

* p<0.05 ** p<0.01

^a Contrast: Afwijking van het gemiddelde

meter significant negatief, wat aangeeft dat bij toenemende afstand tussen de beroepsniveaus van huwelijkspartners de APV afneemt. De parameters voor de verschillen tussen paren, waarbij de partners dezelfde beroepsgroep hebben, laten zien dat de APV het hoogst is bij de middelbare leidinggevend en het laagst bij de hogere leidinggevend en de vrije beroepen en bij de ongeschoolde arbeiders. De stapparameter heeft een (multiplicatieve) waarde van 0.80. Dit betekent dat in de EU-landen de odds⁴ dat een vrouw betaalde arbeid verricht met 20% afneemt bij iedere stap toename in afstand tussen de beroepsgroepen van de huwelijkspartners.

Voor model 8 worden in Tabel 2 alleen de interactieparameters en de parameters voor de verschillen in de sterkte van de stapparameter tussen de landen gepresenteerd. De andere parameters veranderen slechts weinig in vergelijking met model 5. In Groot-Brittannië, Ierland en Noord-Ierland is de sterkte van de stapparameter significant lager dan gemiddeld. Dit geeft aan dat deze landen meer open zijn met betrekking tot verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners dan de andere landen. Gehuwde vrouwen die qua beroepsniveau van hun echtgenoot verschillen werken in deze landen vaker dan in de andere landen. In Portugal en Oost-Duitsland is de stapparameter significant hoger dan gemiddeld.

Voor model 15 worden de parameters voor de effecten van sociaaldemocratie/staatssocialisme en voor dominante godsdienst gepresenteerd. Alleen het effect van dominante godsdienst is significant. In rooms-katholieke landen is de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen die qua beroepsniveau van hun echtgenoot verschillen lager dan in de andere landen.

Het beroepsniveau van gehuwde vrouwen

De analyse van het effect van het beroep van de man op het BNV onderzoekt de verschillen in beroepsniveau tussen ongehuwde vrouwen en vrouwen gehuwd met echtgenoten die werkzaam zijn in verschillende beroepsgroepen. De plafondhypothese voorspelt een negatief effect op het BNV als de man in een laag beroep werkt. Als deze voorspelling klopt, dan moeten vrouwen waarvan de man in een laag beroep werkt een lager beroepsniveau hebben dan vergelijkbare ongehuwde vrouwen. De hulpbronnhypothese voorspelt een positief effect op het BNV als de man in een hoog beroep werkt. Als dat waar is,

dan moeten vrouwen waarvan de man in een hoog beroep werkt een hoger beroepsniveau hebben dan vergelijkbare ongehuwde vrouwen.

Tabel 3 toont de resultaten van deze analyse. De parameters van de variabelen 'aantal kinderen' en 'land' zijn zodanig gedefinieerd dat ze afwijkingen van het gemiddelde aangeven. Bij de variabele 'beroepsniveau man' is de categorie 'ongehuwde vrouwen' als referentiecategorie genomen. De parameters van deze variabele geven daardoor aan in hoeverre het beroepsniveau van vrouwen waarvan de echtgenoot werkzaam is in een bepaalde beroepsgroep, hoger of lager is, dan het beroepsniveau van ongehuwde vrouwen.

Wij zien dat opleidingsniveau en grootte van de woonplaats een significant positief effect op het BNV hebben en de aanwezigheid van kinderen een significant negatief effect. Het negatief effect van de aanwezigheid van kinderen is wat sterker voor ongehuwde vrouwen, maar dit interactie-effect is niet significant. Met toenemende leeftijd neemt het BNV eerst toe en vervolgens weer af. Kerkbezoek en het regionale werkloosheidspercentage hebben geen significant effect. Het BNV is het hoogst in de landen aan de Middellandse Zee en het laagst in Denemarken en België.

Met betrekking tot het effect van het beroep van de man, zien wij dat het beroepsniveau van vrouwen waarvan de man in een middelbaar of hoger leidinggevend beroep of in een vrij beroep werkzaam is significant hoger is dan het beroepsniveau van ongehuwde vrouwen. Dit resultaat is in overeenstemming met de hulpbronnhypothese. Wij zien verder dat het beroepsniveau van vrouwen waarvan de man geschoolde of ongeschoolde arbeider is significant lager is dan het beroepsniveau van ongehuwde vrouwen. Dit resultaat is in overeenstemming met de plafondhypothese. Vrouwen waarvan de man als lagere employé werkzaam is blijken qua beroepsniveau niet significant van alleenstaande vrouwen te verschillen.

Verschillen tussen landen

Om na te gaan of de sterkte van het effect van het beroep van de man op het BNV verschilt tussen de EU-landen, worden nog enige aanvullende modellen geschat. Om te voorkomen dat het aantal parameters erg hoog wordt, gebruiken wij bij deze analyses een vereenvoudigde beroepsvariabele voor de man. De categorieën 'hogere leidinggevend en vrije beroepen' en 'middelbare

Gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners

Tabel 3 Parameters van de proportionele odds modellen ter verklaring van het beroepsniveau van gehuwde vrouwen

ALGEMEEN MODEL (N=7522)			MODEL 2 (N=6255)		
	B	EXP(B)		B	EXP(B)
HOOFDEFFECTEN			HOOFDEFFECTEN		
Intercepten			Beroep man ^b :		
- Ongeschoolde arbeider	-1.347**	(0.26)	- Hulpbroneffect	1.219**	(3.38)
- Geschoolde arbeider	-2.272**	(0.10)	- Plafondeffect	-0.673**	(0.51)
- Lagere employé	-5.088**	(0.01)			
- Middelb.leidinggevende	-6.123**	(0.00)	VERSCHILLEN TUSSEN LANDEN:		
			Hulpbroneffect ^a :		
Opleiding	0.275**	(1.32)	- Frankrijk	0.100	(1.10)
Leeftijd	0.131**	(1.14)	- Groot-Brittannië	-0.668**	(0.51)
Leeftijd ²	-0.001**	(1.00)	- West-Duitsland	0.129	(1.14)
Kerkbezoek	-0.077	(1.08)	- Italië	-0.319	(0.73)
Grootte woonplaats	0.073*	(1.08)	- Nederland	0.096	(1.10)
Regionale werkloosheid	-0.002	(1.00)	- Denemarken	-0.574**	(0.56)
Kinderen interactie	-0.188	(0.83)	- België	-0.317	(0.73)
Aantal kinderen ^a :			- Ierland	0.278	(1.32)
- Geen	0.114**	(1.12)	- Griekenland	-0.128	(0.88)
- Een	-0.051	(0.95)	- Spanje	0.145	(1.16)
- Twee of meer	-0.063	(0.94)	- Portugal	0.400	(1.49)
Land ^a :			- Luxemburg	1.119*	(3.06)
- Frankrijk	0.222**	(1.25)	- N.Ierland	-0.233	(0.79)
- Groot-Brittannië	-0.002	(1.00)	- Oost-Duitsland	-0.026	(0.97)
- West-Duitsland	0.130	(1.14)	Plafondeffect ^a :		
- Italië	0.306**	(1.36)	- Frankrijk	0.019	(1.02)
- Nederland	0.006	(1.01)	- Groot-Brittannië	-0.589**	(0.56)
- Denemarken	-1.395**	(0.25)	- West-Duitsland	-0.074	(0.93)
- België	-0.282**	(0.75)	- Italië	0.005	(1.00)
- Ierland	0.011	(1.01)	- Nederland	0.435*	(1.55)
- Griekenland	0.318**	(1.37)	- Denemarken	-0.013	(0.99)
- Spanje	0.276*	(1.32)	- België	-0.139	(0.87)
- Portugal	0.459**	(1.58)	- Ierland	0.134	(1.14)
- Luxemburg	0.237	(1.27)	- Griekenland	-0.102	(0.90)
- N.Ierland	-0.128	(0.88)	- Spanje	-0.169	(0.84)
- Oost-Duitsland	-0.157	(0.85)	- Portugal	0.470*	(1.60)
Beroep man ^b :			- Luxemburg	0.112	(1.12)
- Leiding/vrij ber.	1.196**	(3.31)	- N.Ierland	-0.466	(0.63)
- Middelb. leidinggevende	1.188**	(3.28)	- Oost-Duitsland	0.376	(1.46)
- Lagere employé	-0.066	(0.94)			
- Gesch. arbeider	-0.613**	(0.54)			
- Ongesch. arbeider	-1.404**	(0.25)			

* p<0.05 ** p<0.01

^a Contrast: Afwijking van het gemiddelde

^b Referentiecategorie: Alleenstaande vrouwen (geen beroep man)

leidinggevend', die beide een hoger BNV vertoonden dan de alleenstaande vrouwen, worden samengenomen tot de categorie 'hogere beroepen'. De categorieën 'geschoolde arbeiders' en 'ongeschoolde arbeiders', die beide een lager BNV vertoonden dan de alleenstaande vrouwen, worden samengenomen tot de categorie 'lagere beroepen'. Echtparen waarvan de man lagere employé is worden uit het databestand verwijderd. Ten gevolge hiervan wordt het beroepsniveau van de man ingedeeld in drie categorieën: (1) lagere beroepen (plafondeffect), (2) hogere beroepen (hulpbroneffect), (3) alleenstaande vrouwen (geen beroep van de man).

In appendix 2 worden de fitmaten voor de modellen voor de verschillen tussen de landen getoond. Model 1 is een baseline model dat dezelfde variabelen bevat als het algemene model in Tabel 3, maar met de vereenvoudigde versie van de beroepsvariabele van de man. Model 2 laat de parameters voor de effecten van het beroep van de man variëren tussen de landen. Dit model past significant beter dan model 1 zodat geconcludeerd kan worden dat deze effecten niet in alle landen gelijk zijn. In Tabel 3 worden parameters van model 2 gepresenteerd. Aangezien de parameters van de controlevariabelen niet substantieel veranderen in vergelijking met het algemene model, worden alleen de parameters voor het hulpbron- en het plafondeffect en voor de verschillen in de sterkte van deze effecten tussen de landen gepresenteerd. Wij zien weer dat, in vergelijking met alleenstaande vrouwen, het BNV significant hoger is voor vrouwen waarvan de man een hoog beroep uitoefent en dat het significant lager is voor vrouwen waarvan de man een laag beroep uitoefent. Verder blijkt dat de sterkte van het hulpbroneffect significant lager dan gemiddeld is in Groot-Brittannië en in Denemarken en significant hoger dan gemiddeld in Luxemburg. De sterkte van het plafondeffect blijkt significant lager dan gemiddeld te zijn in Nederland en Portugal en significant hoger dan gemiddeld in Groot-Brittannië.

De modellen 3 t/m 8 in appendix 5 toetsen of deze verschillen tussen de landen verklaard kunnen worden op basis van de gebruikte landkenmerken. Dit blijkt niet het geval te zijn.

Sterkte van de effecten

De parameters voor de statueffecten in de Tabellen 2 en 3 laten significante effecten zien. Aan deze effecten valt echter niet goed af te le-

zen hoe belangrijk de bijdrage van de statusvariabelen aan de verklaring van de afhankelijke variabelen is. Daarom hebben wij onderzocht, in hoeverre de fitmaat (deviance) van de modellen verandert, als bepaalde variabelen worden verwijderd. Bij de APV blijkt verwijdering van de parameters van de statueffecten uit model 5 (in Tabel 2) tot een stijging van de deviance (D) met 64 te leiden. Bij verwijdering van de parameter van opleiding uit dit model stijgt D met 76. Het deel van D dat verklaard wordt door de statueffecten is dus niet veel kleiner dan het deel dat verklaard wordt door de opleidingsvariabele. Het belang van opleiding in dit model is echter niet erg groot, omdat ook het potentiële beroepsniveau van de vrouw is opgenomen. Een belangrijke reden waarom de arbeidsparticipatie van vrouwen beïnvloed wordt door hun opleidingsniveau, is omdat een hogere opleiding vrouwen in staat stelt om een hoger beroep te bereiken (Waite, 1980). Als wij zowel het opleidingsniveau van vrouwen als hun beroepsniveau uit het model verwijderen, dan blijkt D met 290 te stijgen. Bij verwijdering van de variabele leeftijd stijgt D met 188 en bij verwijdering van de variabele voor het aantal kinderen met 245. De verklaringskracht van de variabelen voor de statueffecten in model 5 is dus ongeveer eenderde tot een vijfde keer zo groot, als de verklaringskracht van deze andere belangrijke variabelen in het model.

Met betrekking tot het BNV is het belang van de variabele voor het beroepsniveau van de man opvallend groot. Als deze variabele uit het 'algemeen model' van Tabel 3 verwijderd wordt, dan stijgt D met 678. Bij verwijdering van het opleidingsniveau is de stijging slechts 450 en bij verwijdering van de andere variabelen (met uitzondering van 'land') is de stijging nog geringer. De verklaringskracht van de variabele voor het beroepsniveau van de man is dus groter dan die van alle andere (persoonlijke) variabelen in het model.

Conclusie

Op basis van gegevens voor de landen van de Europese Unie rond 1990 worden effecten onderzocht van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners op de arbeidsparticipatie en het beroepsniveau van gehuwde vrouwen. Uit het onderzoek blijkt dat, in deze landen, hu-

welijkspartners geneigd zijn om op hetzelfde of bijna hetzelfde beroepsniveau te werken. Zoals voorspeld door de status-gelijkheids hypothese, is de *arbeidsparticipatie* van vrouwen waarvan het potentieel beroepsniveau gelijk is aan het beroepsniveau van de echtgenoot het hoogst. Verder is het *beroepsniveau* van vrouwen waarvan de man een laag beroep uitoefent lager dan het beroepsniveau van vergelijkbare ongehuwde vrouwen. Dit is in overeenstemming met de plafondhypothese. Uit deze bevindingen blijkt dat de beroeps carrière van vrouwen beperkt kan worden door een huwelijk met een man, waarvan het beroepsniveau lager is dan het niveau dat zij zelf zou kunnen bereiken. Bij deze vrouwen bestaat het risico dat zij hun beroepspotentieel niet volledig realiseren, doordat zij stoppen met werken of kiezen voor een baan onder hun niveau.

Het effect van het beroepsniveau van de man op het beroepsniveau van de vrouw is echter niet altijd negatief. Onze resultaten laten zien dat een huwelijk met een man werkzaam in een hoog beroep de beroeps carrière van vrouwen juist kan bevorderen. Zoals voorspeld door de hulpbronnhypothese, is het beroepsniveau van vrouwen, waarvan de echtgenoot in een leidinggevend of vrij beroep werkzaam is hoger dan het beroepsniveau van ongehuwde vrouwen.

De sterkte van de gevonden effecten blijkt verder wat te verschillen tussen de EU-landen. Om de oorzaken van deze verschillen te bepalen zijn hypothesen afkomstig uit de stratificatietheorie getest. Er werden geen effecten van modernisering, ongelijkheid, of sociaaldemocratie/staatssocialisme gevonden. De factor *dominante godsdienst* bleek alleen bij de analyse van de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen een significant effect te hebben. In de landen met een overwegend katholieke bevolking is het negatieve effect van verschillen in beroepsniveau op de arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen sterker dan in de andere landen.

Noten

- 1 Vrouwen die ongehuwd samenwonen worden bij dit onderzoek als gehuwd beschouwd.
- 2 We hebben de analyses ook uitgevoerd met de vrouwen die opgaven werkzoekend te zijn in de categorie met niet-werkende vrouwen. Dit bleek tot dezelfde resultaten te leiden.
- 3 De laagste twee en de hoogste vier opleidingscate-

gorieën worden bij de constructie van deze ongelijkheidsmaat samengetrokken omdat anders in sommige landen het aantal respondenten in deze categorieën te laag is.

- 4 De term odds heeft bij deze analyse betrekking op de verhouding tussen de kans dat een gehuwde vrouw betaalde arbeid verricht en de kans dat zij dat niet doet.

Literatuur

- Acker, J. (1973), 'Women and Social Stratification'. A Case of Intellectual Sexism. In: *American Journal of Sociology*, 78, p. 936-945.
- Agresti, A. (1990), *Categorical Data Analysis*. New York: Wiley & Sons.
- Barett, D.B. (1982), *World Christian Encyclopedia*. Nairobi: Oxford University Press.
- Bernasco, W. (1994), *Coupled Careers: The Effects of Spouse's Resources on Success at Work*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Bowen, W.G. & T.A. Finegan (1969), *The Economics of Labour Force Participation*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Europese Commissie (1988-1991), *Eurobarometer: Public Opinion in the European Community*, 30-35. Brussel: Directorate General for Information, Communication, Culture & Audiovisual.
- Eurostat (1990), *Basisstatistieken van de Gemeenschap*, 27, p. 127-134.
- Eurostat (1993a), *Statistical Yearbook, Regions*. Luxemburg.
- Eurostat (1993b), *Rapid Reports, Economy and Finance*, nr. 3. Luxemburg.
- Eurostat (1994), *Rapid Reports, Regions*, nr. 1. Luxemburg.
- Ferber, M. & J. Huber (1979), 'Husbands, Wives, and Careers'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 41, p. 315-326.
- Graaf, P. de, W. Ultee (1991), 'Arbeidsmarkt mobiliteit en partnereffecten'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 7, p. 27-42.
- Greeley, A. (1989), 'Protestant and Catholic: Is the Analogical Imagination extinct?' In: *American Sociological Review*, 54, p. 485-502.
- Hanson, S.L. & T. Ooms (1991), 'The Economic Costs and Rewards of Two-Earner, Two-Parent Families'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 53, p. 622-634.
- Heath, A. (1981), *Social Mobility*. Glasgow: Fontana.
- Henkens, K., J. Siegers, K. van den Bosch (1992), 'Het Arbeidsaanbod van Gehuwde Vrouwen in België en Nederland: een Vergelijkende Studie'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 8, p. 56-68.
- Hiller, D.V. & W.W. Philliber (1980), 'Necessity, Compatibility and Status Attainment as Factors in the Labour-Force Participation of Married Women'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 42, p. 347-354.
- Hiller, D.V. & W.W. Philliber (1986a), 'Determinants

Gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners

- of Social Class Identification for Dual-Earner Couples'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 48, p. 583-587.
- Hiller, D.V. & W.W. Philliber (1986b), 'The Division of Labour in Contemporary Marriage'. In: *Social Problems*, 33, p. 191-201.
- Hooghiemstra, B., M. Niphuis-Nell (1993), *Sociale Atlas van de Vrouw, Deel 2*. Rijswijk: SCP; Den Haag: VUGA.
- Hornung, C.A. & B.C. McCullough (1981), 'Status Relationships in Dual-Employment Marriages'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 43, p. 125-141.
- Hout, M. (1982), 'The Association between Husband's and Wife's Occupations in Two-Earner Families'. In: *American Journal of Sociology*, 88, p. 397-409.
- ILO (1992), *Yearbook of Labour Statistics*, 51. Geneva: International Labour Office.
- ILO (1993), *Yearbook of Labour Statistics*, 52. Geneva: International Labour Office.
- Kelley, J., R. Robinson & H. Klein (1981), 'A Theory of Social Mobility, with Data on Status Attainment in a Peasant Society'. In: *Research in Social Stratification and Mobility*, 1, p. 27-66.
- Kerr, C., J. Dunlop, F. Harbison & C. Myers (1960), *Industrialism and Industrial Man*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Lane, J.A., D. McCay & K. Newton (1991), *Political Data Handbook OECD Countries*. New York: Oxford University Press.
- Lipset, S.M., R. Bendix (1959), *Social Mobility in Industrial Society*. Berkeley: University of California Press.
- Moen, P. (1991), 'Transitions in Mid-life: Women's Work and Family Roles in the 1970s'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 53, p. 135-150.
- Oppenheimer, V.K. (1977), 'The Sociology of Women's Economic Role in the Family'. In: *American Sociological Review*, 42, p. 387-406.
- Oppenheimer, V.K. (1982), *Work and the Family. A Study in Social Demography*. New York: Academic Press.
- Parkin, F. (1971), *Class Inequality and Political Order*. London: MacGibbon & Kee.
- Parsons, T. (1949), 'The Social Structure of the Family'. In: R. Anshen (red.), *The Family: Its Functions and Destiny* (p. 173-201), New York: Harper and Brothers.
- Philliber, W.W. & D.V. Hiller (1983), 'Changes in Marriage and Wife's Career as a Result of the Relative Occupational Attainments of Spouses'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 45, p. 161-170.
- Philliber, W.W. & D. Vannoy-Hiller (1990), 'The Effect of Husband's Occupational Attainment on Wife's Achievement'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 52, p. 323-329.
- Reif, K., Inglehart, R. (1991), *Eurobarometer. The Dynamics of European Public Opinion*. London: MacMillan.
- Richardson, J.G. (1979), 'Wife Occupational Superiority and Marital Troubles'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 41, p. 63-72.
- Rossi, P., W. Sampson, C. Bose, G. Jasso & J. Passel (1974), 'Measuring household social standing'. In: *Social Science Research*, 3, p. 169-190.
- Safilios-Rothschild, C. (1975), 'Family and Stratification'. *Journal of Marriage and the Family*, 37, p. 855-860.
- Scott, J.F. (1972), 'Stratification and the Family: Status Ascription and Stratum Mobility'. In: Thielbar, G., Feldman, S. (Eds.), *Issues in Social Inequality*, (p. 580-597), Boston: Little, Brown.
- Simpson, I.H. & P. England (1981), 'Conjugal Work Roles and Marital Solidarity'. In: *Journal of Family Issues*, 2, p. 180-204.
- Smits, J., W. Ultee & J. Lammers (1996), De Verklaring van Verschillen in Opleidingshomogamie tussen 65 Landen. Te verschijnen in: *Mens en Maatschappij*, 71.
- Spitze, G.D. (1988), 'Women's Employment and Family Relations: A Review'. In: *Journal of Marriage and the Family*, 50, p. 595-618.
- Stanley, S.C., J.G. Hunt & L.L. Hunt (1986), 'The Relative Deprivation of Husbands in Dual-Earner Households'. In: *Journal of Family Issues*, 7, p. 3-20.
- Statham, A., S. Vaughan & S. Houseknecht (1987), 'The Professional Involvement of Highly Educated Women: The Impact of Family'. In: *The Sociological Quarterly*, 28, p. 119-133.
- Treiman, D.J. (1970), 'Industrialization and Social Stratification'. In: E. Laumann, (Ed.), *Social Stratification: Research and Theory for the 1970's*, (p. 207-234), Indianapolis: Bobbs-Merill.
- Tyree, A., M. Semyonov & R. Hodge (1979), 'Gaps and Glissandos'. In: *American Sociological Review*, 44, p. 410-424.

Gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners

Appendix 1 Logistische regressie-modellen voor de interactie tussen het beroep van de man en het potentieel beroep van de vrouw op de arbeidsparticipatie van de vrouw (N=10007)

Model	Deviance
1 BM	10183.9
2 BM + DIA	10140.5
3 BM + DIA + ASYM	10140.5
4 BM + DIA + DIF	10123.1
5 BM + STAP + DIF	10119.9
6 BM + STAP + STAP ² + DIF	10117.1
7 BM + VARSTAP + DIF	10115.5
8 MODEL 5 + STAP*LAND	10083.5
9 MODEL 5 + STAP*AGR	10119.8
10 MODEL 5 + STAP*GDPC	10119.9
11 MODEL 5 + STAP*BERONG	10119.0
12 MODEL 5 + STAP*OPLONG	10119.2
13 MODEL 5 + STAP*SOCDEM	10116.0
14 MODEL 5 + STAP*GODSD	10112.5
15 MODEL 5 + STAP*SOCDEM + STAP*GODSD	10110.3

Verschillen tussen modellen	G ²	VG	P
MODEL 1 - MODEL 2	43.4	1	<0.01
MODEL 2 - MODEL 3	0.0	1	>0.05
MODEL 2 - MODEL 4	17.4	4	<0.01
MODEL 4 - MODEL 5	3.2	0	-
MODEL 5 - MODEL 6	2.8	1	>0.05
MODEL 5 - MODEL 7	4.4	3	>0.05
MODEL 5 - MODEL 8	36.4	13	<0.01
MODEL 5 - MODEL 9	0.1	1	>0.05
MODEL 5 - MODEL 10	0.0	1	>0.05
MODEL 5 - MODEL 11	0.9	1	>0.05
MODEL 5 - MODEL 12	0.7	1	>0.05
MODEL 5 - MODEL 13	3.9	1	<0.05
MODEL 5 - MODEL 14	7.4	1	<0.01
MODEL 14 - MODEL 15	2.2	1	>0.05

BM=Baseline model. DIA=Verschil tussen partners met dezelfde en partners met verschillende beroepsgroepen. ASYM=Asymmetrie. DIF=Verschillen tussen paren met dezelfde beroepsgroep. STAP=Lineaire stapparameter. VARSTAP=Afzonderlijke parameters voor iedere stap. Deviance=-2Log(Likelihood) G²=Likelihood-ratio test statistiek. VG=Vrijheidsgraden. Voor de betekenis van de andere afkortingen zie Tabel 1.

Gevolgen van verschillen in beroepsniveau tussen huwelijkspartners

Appendix 2 Proportionele odds-modellen voor verschillen tussen landen in het effect van het beroep van de man op het beroepsniveau van de vrouw (N=6255)

<i>Model</i>	<i>Deviance</i>		
1 Baseline Model	15693.3		
2 Verschillen tussen landen	15644.3		
3 AGR	15690.6		
4 GDPC	15689.3		
5 BERONG	15690.5		
6 OPLONG	15689.5		
7 SOCDDEM	15690.4		
8 GODSD	15689.1		
<i>Verschillen tussen modellen</i>	<i>G²</i>	<i>VG</i>	<i>P</i>
MODEL 1 - MODEL 2	49.0	26	<0.01
MODEL 1 - MODEL 3	2.7	2	>0.05
MODEL 1 - MODEL 4	4.0	2	>0.05
MODEL 1 - MODEL 5	2.8	2	>0.05
MODEL 1 - MODEL 6	3.8	2	>0.05
MODEL 1 - MODEL 7	2.9	2	>0.05
MODEL 1 - MODEL 8	4.2	2	>0.05

Deviance=-2 Log(Likelihood). G^2 =Likelihood-ratio test statistiek. VG=Vrijheidsgraden. Voor de betekenis van de verdere afkortingen zie Tabel 1.